

МАЛО ИСТОРИЈСКО ДРУШТВО – НОВИ САД

Едиција: ЗЛОЧИНИ ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА У ВОЈВОДИНИ
Књига 6

До сада објављено:

Књига 1

Раџија, III трупиа масовних злочина у Бачкој, приредио (2009), Нови Сад:
Прометеј и Мало историјско друштво – Нови Сад

Књига 2

*Акција Виктора Томића и Покрећни преки суд у Срему 1942. - V трупиа
масовних злочина у Срему*, (2010), Нови Сад: Прометеј и Мало историјско
друштво – Нови Сад

Књига 3

Злочини окупатора и њихових помагача у Војводини против Јевреја,
(2011), Нови Сад: Прометеј и Мало историјско друштво – Нови Сад

Књига 4

Улазак мађарске војске у Бачку и Барању 1941.
(2011), Нови Сад: Прометеј и Мало историјско друштво – Нови Сад

Књига 5

*Животи, рад и понашање домаћих Немаца (Фолксдојчера) пре рата,
за време рата и за време окупације*, (2012),
Нови Сад: Прометеј и Мало историјско друштво – Нови Сад

У припреми:

Књига 7

Дейоршација

Штампање ове књиге омогућила је *Градска управа за културу града Новог Сада*.
Објављивање књиге помогли су *Милош Цвјешићанин* и *Ранко Ташиаревић*.

**ЗЛОЧИНИ ОКУПАТОРА
И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА
У ВОЈВОДИНИ 1941–1944**

II ГРУПА МАСОВНИХ ЗЛОЧИНА (СРЕМ)

ПОЧЕТАК ОКУПАЦИЈЕ И СТВАРАЊЕ НДХ

**КАО И ПРВИ МЕСЕЦИ
„ДРЖАВНО-ПРАВНОГ“ УРЕЂЕЊА**

Приредио др Драго Његован

Нови Сад, 2013.

ПОКРАЈИНСКА КОМИСИЈА ЗА УТВРЂИВАЊЕ ЗЛОЧИНА ОКУПАТОРА
И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА У ВОЈВОДИНИ

ЗЛОЧИНИ ОКУПАТОРА И ЊИХОВИХ ПОМАГАЧА У ВОЈВОДИНИ

II ГРУПА МАСОВНИХ ЗЛОЧИНА

**ПОЧЕТАК ОКУПАЦИЈЕ И СТВАРАЊЕ НДХ
као и први месеци „државно-правног“ уређења**

Приредио
др Драго Његован

Издавачи
ИК Прометеј
21000 Нови Сад, Трг Марије Трандафил 11
Мало историјско друштво – Нови Сад
21208 Ср. Каменица, Стевана Петровића Брила 52

За издаваче
Зоран Колунџија
Жарко Димић

Рецензенти
проф. др Александар Касаш
доц. др Слободан Бјелица

Уредник
Жарко Димић, проф.
директор Архива САНУ у Ср. Карловцима

Коректор
др Драго Његован
ма Александар Хорват

Унос текста
Татјана Вучићевић

Графички уредник
Александар Козлица

Штампа
САЈНОС д.о.о, Нови Сад

Тираж
500 примерака

ISBN 978-86-515-0806-9 (Прометеј)
ISBN 978-86-87513-03-7 (МИД)

Садржај

Предговор	7
Срем између два светска рата (1918–1941)	7
Независна Држава Хрватска (1941–1945)	10
Велика жупа Вука – Срем у саставу НДХ	13
ПОЧЕТАК ОКУПАЦИЈЕ	27
РАЗОРУЖАВАЊЕ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ВОЈСКЕ	31
ОСНИВАЊЕ НЕЗАВИСНЕ ДРЖАВЕ ХРВАТСКЕ	35
ТЕРОР УДРУЖЕНИХ ФАШИСТА У СРЕМУ У ПРВИМ МЕСЕЦИМА ОКУПАЦИЈЕ	41
1. Почетак терора	41
2. Прогони Срба и Јевреја	47
3. Хапшење и злостављања присталица народно ослободилачког покрета	55
4. Убиства	63
а) Масовна убиства	63
б) Појединачна убиства	72
ПРИСИЛНО ИСЕЉАВАЊЕ	75
Начин исељавања и поступак са исељеницима	82
ЗЛОЧИНИ ПРОТИВ ИМОВИНЕ	89
1. Ординарна пљачка	91
2. Постављање комесара	94
3. Лишавање слободе ради уцене и пљачке	97
4. Закони и наредбе као инструменти за пљачку	101
ПОКАТОЛИЧАВАЊЕ	107
1. Увод	107
2. Прогањање српског свештенства	110
3. Сарадња усташких власти и клерофашиста на покатоличавању Срба	113
4. Акција на покатоличавању у Срему	121
5. Принудне мере за покатоличавање	124

ОДГОВОРНОСТ	131
Жртве – оштећеници и штета	135
Одговорна лица за II групу масовних злочина у Срему	137
Листа народних непријатеља	159
ИЛУСТРАЦИЈЕ	233
Плакати и леци	234
Плакати и леци – опис	275
Фотографије	281
Белешка о приређивачу	297

ПРЕДГОВОР

У овој књизи, шестој у едицији *Злочини окупацијора и њихових помагача у Војводини*, објављује се елаборат Покрајинске комисије „Почетак окупације и стварање НДХ као и први месеци „државно-правног“ уређења“, као и илустративни материјал: леци, плакати, факсимили новина и фотографије. Елаборат се чува у Збирци историјских докумената Музеја Војводине (АК 15063). Леци и плакати потичу из Збирке плаката Музеја Војводине, Архива САНУ у Сремским Карловцима, Завичајног музеја Земун и Музеја Срема у Сремској Митровици. Фотографије, које је изабрао културолог Даријуш Самии, су из Збирке фотографија Музеја Војводине.

Значајан допринос стварању ове књиге дали су Татјана Вучићевић, Даријуш Самии, Александар Хорват, Оливера Дрезгић, Жарко Димић, Милош Цвјетићанин, Александар Козлица и други сарадници. Посебну захвалност приређивач дугује рецензентима: проф. др Александру Касашу и доц. др Слободану Бјелици. Без финансијске подршке Градске управе за културу Новог Сада и разумевања госпође Миланке Бркић објављивање ове књиге било би практично немогуће. Хвала свима!

У овом предговору треба нешто рећи и о историјском контексту збивања која се описују у приређеном елаборату, чијем разумевању, за период 1941. године, и сам елаборат одлучујуће доприноси.

Срем између два светска рата (1918–1941)

Срем као погранична област између Краљевине Србије и Аустро-Угарске током Првог светског рата (1914–1918) био је сведок напада Аустро-Угарске на Србију 1914. и њених првих пораза у Церској и Колубарској бици, као и продора Српске војске преко Саве у сектору Земуна и Сремске Митровице.¹ Однос према рату сремских Хрвата, Немаца и Мађара у односу на сремске Србе био је различит, тј. супротан. Срби из Срема су од промене династије у Србији 1903. године развили широку и свестрану сарадњу са Србијом, а од њених успеха током Првог и Другог

---

1 Види: Јован Удицки, *Сремска Митровица у првом светском рату*, Музеј Срема, Сремска Митровица, инв. бр. 1392; Тоша Искруљев, *Расцеће српског народа у Срему и Маџари*, Нови Сад 1956.

балканског рата (1912–1913) полагали у њу своје наде за сопствено ослобођење и присаједињење Срема Србији.² Аустро-Угарска је почетком Првог светског рата повела оружани рат против Србије али и свестрани, свеобухватни и брутални унутар-државни рат против Срба, нарочито у Босни и Херцеговини, Хрватској, Срему и другим војвођанским областима. То се огледало у хапшењу свих виђенијих Срба, њиховом извођењу пред војне судове, њиховој интернацији у логоре Нежидер и Арадска тврђава, забрани ћирилице, забрани свих српских листова, културних, научних и просветних установа, присилној мобилизацији, одузимању црквених звона итд.

Сремски Срби су напад Аустро-Угарске на Србију дочекали са зебњом. Насупрот томе, као и у целој Аустро-Угарској, Немци, Мађари и Хрвати у Срему радовали су се рату против Србије. Сремци су у листу *Хрвајшки браник*, поводом објаве рата од 29. јула 1914. могли да прочитају: «Одлука је пала, а гласи рат!... Рат са Србијом да се та земља бомбаша и атентатора, земља краљеубица, једном за вазда осетљиво, тешко казни...»³ Срби који су били на власти у Срему одмах су смањени, ка нпр. градоначелник Сремске Митровице Теодор Василић.⁴ А офанзива српске војске у Срем 6. септембра 1914. године, поред осталог, имала је за последицу потпуно уништење села Јарак, што су као одмазду учиниле аустро-угарске војне снаге.

Велика Мекензенова офанзива против Србије почела је 5. октобра 1915. године. Србија је била прегажена и окупирана јер се њена војска није могла одупрети истовременом нападу немачких, аустро-угарских и бугарских трупа – са севера, са запада и са истока. Али, Србија је сачувала државне институције и војску, која је после албанске голготе и Крфа пребачена на Солунски фронт. С друге стране, Сремци Срби, а донекле и остали Словени, па међу њима и Хрвати на Источном, руском фронту, било као заробљеници или пребези на руску страну, ступали су (од 1916) у Српску добровољачку дивизију која је формирана у Одеси. Током 1917, а нарочито у лето 1918. у Срему се формирао «зелени кадар» од војника који више нису хтели ратовати за Аустро-Угарску.

Пробојем Солунског фронта 15. септембра 1918. године, Српска војска је, заједно са силама Антанте, а нарочито француским трупама, избацила из рата Бугарску и Турску и до краја октобра ослободила предратну Србију и Црну Гору.

Разбијена аустро-угарска војска октобра месеца повлачила се из Србије кроз Срем према северу. Савезници су одредили демаркациону линију између ратујућих страна далеко од бивших граничних река Саве и Дунава: Липова на Моришу у Банату, Моришем до испод Сегедина, изнад Суботице и Баје у Бачкој и Мечек планином

---

2 Током загребачког «велеиздајничког процеса» 1908. године били су ухапшени др Жарко Миладиновић из Руме, Светислав Новак из Вуковара и Јован Удицки из Сремске Митровице.

3 Види: Петар Милошевић, Душан Вулетић, Бора Чекеринац и Радомир Прица, *Сремско-мишровачка хроника*, Нови Сад 1987, стр. 62–77.

4 *Истио*, стр. 65.

изнад Печуја све до Барча на Драви у Барањи.⁵ Српске трупе су почетком новембра прешле Дунав, Саву и Дрину и гониле одступајућег непријатеља. Већ 5. новембра 1918. године Пети пешадијски пук, прешао је из Мачве у Срем преко понтонског моста у Сремској Митровици. Трупе Друге српске армије, којој је тај пук припадао, заузеле су Срем и продужиле преко Осека у Барању, као и Бачку, а трупе Прве армије заузеле су Банат, досежући демаркациону линију пре Београдског примирја (13. новембра 1918) између новоформиране Мађарске и савезника.

Ослобођење Срема, као и Баната, Бачке и Барање, омогућило је слободно сазивање Румског збора 24. новембра и Велике народне скупштине Срба, Буњеваца и осталих Словена 25. новембра у Новом Саду, који су донели одлуке о отцепљењу ових територија од Угарске и њиховом присаједињењу Краљевини Србији. У саставу Србије оне су 1. децембра 1918. ушле у новопроглашено Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца на челу са династијом Карађорђевића.⁶ После двеста година престала је владавина Аустрије, односно Аустро-Угарске у Срему.

У новонасталој Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, Срем, односно Сремска жупанија, постао је једна од 33 области у држави, а од 1929. године био је (већином) у саставу Дунавске бановине, чије је седиште било у Новом Саду. Један део Срема привремено је био у саставу Дринске бановине са седиштем у Сарајеву, а најзападнији део у саставу Савске бановине са седиштем у Загребу.

И поред прокламованог јединства «троплеменог народа», а од 1929. и интегралног југословенства, српско-хрватско ривалство у Срему (и суседној Славонији, као и у другим мешовитим српско-хрватским крајевима) није превазилажено, већ се одржавало, а пред крај овог периода и појачавало. То је дошло до изражаја и приликом стварања Бановине Хрватске (1939), у коју је, нерезонски с националног становишта, ушао знатан део западног Срема, а Бановина Хрватска почела деловати као држава у држави, која је антијугословенски и антисрпски усмерена. То се изузетно осетило у Срему. У Срему су Срби били најбројније становништво. Затим по бројности долазе Хрвати, Немци, Словаци, Русини, Роми, Јевреји. Пред Други светски рат сремске Немце, као и све Немце у Краљевини Југославији, захватио је талас нацистичке индоктринације, самоорганизовања и пројектоване улоге «пете колоне».

После слома Краљевине Југославије у Априлском рату 1941. године и њеног комадања, антисрпство, као и антијеврејство, посебно је изражено у новоформираној квислиншкој Независној Држави Хрватској, на челу са вођом хрватског усташког покрета Антом Павелићем. Уз Србе и Јевреје, на мети су били и Роми, Цигани.

У Независној Држави Хрватској Срби нису ни признавани као народ, а будући да су представљали трећину популације НДХ, за њих је усвојен хрватски усташки принцип: трећину побити, трећину протерати, трећину превести у католичку веру и претворити у Хрвате. За остварење тог циља били су ангажовани сви ресурси Независне Државе

---

5 Драго Његован, *Присаједињење Срема, Банаџа, Бачке и Барање Србији 1918*, друго допуњено издање, Музеј Војводине, Нови Сад, 2001, стр. 22–23.

6 *Истио*, стр. 44–46.

Хрватске, сви државни органи, репресивни и идеолошки, као и већинско расположење Хрвата као народа. Тај принцип је нарочито интензивно спровођен у Срему.

Независна Држава Хрватска (1941–1945)

Независна Држава Хрватска (НДХ) проглашена је 10. априла 1941. године у Загребу, још док је трајао Априлски рат сила Осовине против Краљевине Југославије 6–17. априла 1941. Проглашење је извршио «војсковођа» Славко Кватерник, пензионисани аустро-угарски пуковник, у име Анте Павелића, поглавника усташке организације, који се још налазио у фашистичкој Италији. Проглашење НДХ објављено је на насловној страници загребачког листа *Хрватски народ* и саопштењем на загребачкој радио-станици. Истовремено је објављена изјава Влатка Мачека, вође утицајне Хрватске сељачке странке (ХСС) и потпредседника југословенске краљевске владе, којом се хрватски народ позива да се покорава новоуспостављеној власти и ставља читаву инфраструктура власти Бановине Хрватске на располагање усташким властима.⁷

По повратку у Загреб 16. априла 1941. године Анте Павелић је именовао „Прву хрватску државну владу“.

Краљевина Југославија је у Априлском рату уништена а потом и раскомадана: поред НДХ, са немачком и италијанском зоном утицаја, поједине делове присвојили су себи окупатори, тако да је Трећем Рајху припао највећи део Словеније (Дравска бановина), Хортијевој Мађарској Бачка и Барања из Дунавске бановине, Међимурје из Бановине Хрватске и Прекомурје из Дравске бановине, Бугарској источни делови Србије (делови Моравске бановине) и Македонија (Вардарска бановина), Великој Албанији простор Косова и Метохије (до Ибра на северу – Косовска Митровица је била у саставу Недићеве Србије под немачком окупацијом), Црна Гора је била италијански протекторат, а Недићева Србија (са Банатом, где су стварну власт држали Немци) под немачком окупацијом. У саставу НДХ, поред Хрватске, Славоније и највећег дела Далмације (значајан део средње Далмације с јадранским острвима припао је Италији, као и остатак Словеније), спадале су још Босна, Херцеговина и Срем.

Независна Држава Хрватска у административном погледу, након учвршћивања власти, била је организована у 22 «велике жупе», са нижим јединицама: «котаревима и обћинама». Главни град Загреб имао је посебан статус, у рангу велике жупе. Велике жупе НДХ су следеће: 1. Барања, седиште Осиек,⁸ 2. Билогора, седиште Бјеловар,

7 Читаву акцију отцепљења Хрватске од Југославије и проглашења НДХ водио је Едмунд Фезенмајер (E. Veessenmayer), специјални опуномоћеник министра иностраних послова немачког Рајха Јоакима Рибентропа (J. v Ribentrop). Будући да Немци нису били убеђени да ће Влатко Мачек као водећи лидер Хрвата одговорати њиховим захтевима, јер, како извештава немачки генерални конзул у Загребу Фројнт (A. Freundt), „његови напори усмјерени су, како се чини, подједнако на одржавање мира с Њемачком и даљњи опстанак Југославије“, Фезенмајер је приволео Мачека на одступање и давање изјаве у корист НДХ. – Fikreta Jelić - Butić, *Ustaše i Nezavisna država Hrvatska 1941–1945*, Загреб, 1977, стр. 64 и даље.

8 Велика жупа Барања са седиштем у Осиеку представља славонску Подравину и не односи се на јужну Барању као део Дунавске бановине Краљевине Југославије, коју су окупирали Мађари.

3. Брибир-Сидрага, седиште Книн, 4. Цетина, седиште Омиш, 5. Дубрава, седиште Дубровник, 6. Гора, седиште Петриња, 7. Хум, седиште Мостар, 8. Крбава-Псат, седиште Бихаћ, 9. Лашва-Глаж, седиште Травник, 10. Лика-Гацка, седиште Госпић, 11. Ливац-Запоље, седиште Нова Градишка, 12. Модруш, седиште Огулин, 13. Плива-Рама, седиште Јајце, 14. Покупје, седиште Карловац, 15. Посавје, седиште Брод н/С, 16. Пригорје, седиште Загреб, 17. Сана-Лука, седиште Бања-Лука, 18. Усора-Соли, седиште Тузла, 19. Винодол-Подгорје, седиште Сењ, 20. Врхбосна, седиште Сарајево, 21. Вука, седиште Вуковар, 22. Загорје, седиште Вараждин и 23. Главни град Загреб.⁹

На челу великих жупа били су велики жупани, а управу нижих територијалних јединица водила су котарска односно општинска „поглаварства“ на челу са „предстојницима“. На челу поглаварстава стајали су истакнути усташки прваци или појединци из десног крила ХСС, који су већ имали или су прихватили хрватску усташку идеологију и били спремни да је спроводе у пракси. Подручје Срема било је обухваћено Великом жупом Вуком са седиштем у Вуковару, изузев жупањског краја.

По доласку на власт хрватска усташка организација тежи да постане масовни покрет, у односу на претходних десетак година када је представљала малобројну терористичку организацију још пре рата «заклетих усташа», која је највећим делом била у избеглиштву (у Мађарској, а највише у Италији).

У загребачком листу *Усташа* то је изражено на следећи начин: „У усташкој хрватској држави, коју су створили поглавник и његове усташе, мора се усташки мислити, усташки говорити и што је најглавније – усташки радити. Једном ријечи, читав живот у Независној Држави Хрватској мора бити усташки.“¹⁰ На јединство, чак идентитет хрватства и усташтва често је указивао поглавник НДХ Анте Павелић: «Ново покољење Хрвата мора бити не само хрватско,... него мора бити у потпуном смислу усташко. Јер Хрвата је и прије било, али није било усташа, а док није било усташа, није било ни хрватске државе. Кад убудуће не би било усташа, не би било ни хрватске државе».¹¹ Према томе, хрватско усташтво је суштина Независне Државе Хрватске.

Целокупна делатност хрватског усташког покрета у НДХ подељена је на три „гране“: политичко-организациона, која је имала основни циљ «организирања у организације Усташког покрета, те душевни одгој чланства и пучанства уобће», и организовање омладине у Усташкој младежи;

Усташка војница – војна формација усташке организације по узору на фашистичко-нацистичке војне формације (као што су «црне кошуље» и СС), изван редовних државних војних формација (нпр. *Wehrmacht*-а) које су у НДХ представљали домобрани, а под непосредном потчињеношћу поглавнику Павелићу. Јединице Усташке војнице биле су *рој*, *вод*, *сајњина* и *бојна*, а могле су бити формиране и веће јединице као што је *сгруј*. Главни стожер Усташке војнице делио се на шест служби: бојна на служби при Поглавнику, редовне дјелатне бојне, припремне усташке бојне, причувне усташке бојне, усташки подмладак и војно-радна служба;

9 Види карту НДХ у овој књизи.

10 *Ustaša*, 13. 06. 1941, цитирано према: F. Jelić-Butić, *Ustaše...*, стр. 107.

11 *Dr Ante Pavelić riešio je hrvatsko pitanje, priredio Ivo Bogdan*, Naklada Europa, Загреб 1942, стр. 47 (Говор Усташкој младежи 7. ожујка (марта) 1942.)

Трећа група била је Усташка надзорна служба (УНС), која врши надзор над целокупним радом управних и усташких установа и требала је „спречавати сваку дјелатност која би угрожавала слободу и независност Независне Државе Хрватске, мир, спокојност и сигурност хрватског народа и тековине ослободилачке борбе Хрватског усташког покрета“.¹²

Усташка надзорна служба (УНС) се састојала из четири уреда:

1/ Усташко редарство – уред је водио политичке предмете, а имао је три одсека: комунистички, жидовски и српски; 2/ Усташка обавештајна служба – уред је вршио хапшења и проводио истраге; 3/ Усташка обрана – овај уред представљао је посебну војно-полицијску формацију у чијој надлежности су били и концентрациони логори, а формирао је и посебне јединице као на пример. Први усташки обрамбени сдруг (Јасеновачки обрамбени сдруг) и 4/ Особни одјел. Касније је формиран и пети «уред»: Усташка сигурносна служба – која такође врши хапшења и ислеђивања и организује Павелићеву «тјелесну стражу».

Организација усташког покрета у НДХ устројена је «Одредбом о саставу и дјеловању усташког покрета» из јуна 1941. и «Прописника о задаћи, устројству, раду и смјерницама Усташе – Хрватског ослободилачког покрета» из августа 1941. године.¹³

На челу усташког покрета је «поглавник» са «доглавничким вијећем» које има 12 «доглавника» и 6 «поглавних побочника». Организацијама на терену руководи «постројништво» које се дели на: 1/ «управно заповједништво усташа», које је подељено на *стожере*, *лоћоре*, *таборе* и *збирове*, 2/ «управно заповједништво усташке младежи» («заповједништво мушке усташке младежи» и «заповједништво женске усташке младежи»), 3/ «управно заповједништво женске лозе усташког покрета», 4/ «управно заповједништво сталешких постројби» и 5/ «благајна».

Главни усташки стан (ГУС) је «врховна установа цјелокупног усташког покрета». «Устројствене установе» усташког покрета су *стожери*, *лоћори*, *табори* и *збирови* – у њима се «постројавају» чланови усташког покрета с циљем «да се боље оствари задаћа покрета у свим његовим дијеловима». Ове «устројствене установе» покривају одређена подручја: стожер – подручје једне «велике жупе», логор – подручје управног «котара», табор – подручје једне управне «обћине», збир – подручје једног насеља или дела већег места.

Оружане снаге НДХ, према томе, сачињава: домобранство, као регуларна војна сила (копнена војска, зрачне снаге и морнарица, као и легионарске јединице), усташка војница¹⁴ (јединице усташке војнице и усташке милиције – понекад назване и «дивље усташе») и оружништво (жандармерија).

У НДХ је живело око 3.069.000 Хрвата (50,78%), 1.847.000 (30,56%) Срба, 717.000 (11,86%) муслимана, а осталих народа је било 410.000 (6,80%), а међу њима и 100.000 Немаца. Како су се повукле границе у Далмацији, 280.000 Хрвата и 90.000 Срба нашло се под италијанском управом. Муслимани, пре свега у Босни,

12 *Narodne novine*, 26. 08. 1941.

13 *Narodne novine* од 24. 06. 1941; *Narodne novine* од 13. 08. 1941.

14 Хајозлоглашеније јединице ове злочиначке формације биле су Францетићава Црна легија, Бобанова бојна, Томићева бојна и Поглавников тјелесни сдруг.

проглашени су «чистим» Хрватима и Павелић се нарочито трудио да их приближи усташама, што му је у великој мери и успело.¹⁵

Велика жупа Вука – Срем у саставу НДХ

Немачке окупаторске трупе (делови 46. моторизованог корпуса 2. немачке армије - 8. тенковска дивизија), продирући из правца Слатина - Осијек, ушле су у Срем још док је трајао краткотрајни Априлски рат. Немачке трупе стигле су у рејон Рума - Сремска Мировица 11. априла 1941. године. Одатле је један одред 8. тенковске дивизије, на изричит позив вођства Културбунда, прешао Дунав те је преко Футога 12. априла, праћен мотоциклистима фолксдојчерима, око 19 сати ушао у Нови Сад, свечано дочекан од целокупног немачког становништва, разочараних Мађара и преплашених Срба. Мада се ова јединица у Бачкој задржала свега неколико сати, у њу је тада и у неколико наредних дана из Бачке ступило преко 2.000 немачких омладинаца. Главнина 8. тенковске дивизије је 12. априла допрла у рејон Петроварадина и Земуна, ушавши, са групом фолксдојчера која јој се придружила, и у Београд.

Немачке јединице активирале су у свом надирању припаднике Културбунда, усташе и сепаратистички оријентисане месне јединице Мачекове «Заштите». Ови издајници разоружавали су југословенску војску у одступању. Домаћи Немци из Руме и околине запленили су од јединица југословенске војске око 1.500 пушака, 300 сандука муниције, 200 сандука граната итд. Фолксдојчерске наоружане групе разоружавале су мање групе југословенских војника и у Вуковару, Инђији и Пазови. Усташе су уз помоћ Мачекове «Заштите» преузимали власт у Шиду, Илоку, Сремској Митровици и другим местима Срема. Исто су чинили и фолксдојчери у источном Срему, преузимајући и војне објекте. Такође, користећи ратну ситуацију, хрватске усташе и домаћи Немци започели су и пљачку српских и јеврејских радњи и остале имовине.¹⁶

Известан отпор југословенске војске на подручју Срема пружен је само код Сремских Карловаца и Руме. Код Сремских Карловаца погинуло је 14 немачких војника и због тога је, јер су наводно помагали одбрану, стрељано шест цивила. Код Руме немачка колона је заустављена на један дан, а том приликом је храбро се борећи, погинуо бачки Буњевац Антуновић,¹⁷ митраљезац, који се добровољно јавио у југословенску војску. Дакле, Срем је брзо прегажен и успостављено је ново стање:

---

15 Glez fon Horstenau, *Između Hitlera i Pavelića*, Nolit, Beograd 2007. str. 13-14.

16 *Војводина у народноослободилачком рају и социјалистичкој револуцији 1941-1945*, ред. др Чедомира Попова, Филозофски факултет - Институт за историју, Нови Сад 1984 (у даљем тексту: *Војводина у НОР...*), стр. 45-46.

17 Види: др Петар Милошевић, мр Душан Вукелић, Бора Чекеринац, Радован Прица, *Сремскомишро-вачка хроника*, Нови Сад 1987, стр. 225.

окупација и формирање НДХ.¹⁸

Велика жупа Вука са седиштем у Вуковару била је једна од највећих жупа у НДХ (6.385 км²). Срем је, заједно са вуковарским и винковачким срезом, био обухваћен Великом жупом Вуком и поклапао се са некадашњом Сремском жупанијом, изузев жупањског среза.

Велику жупу Вуку чиниле су територије десет срезова тј. котарева (Рума, Стара Пазова, Земун, Жупања (?), Шид, Винковци, Вуковар, Митровица, Илок и Ириг), седам градова (Вуковар, Винковци, Ср. Митровица, Рума, Ср. Карловци, Петроварадин и Земун) и 156 општина.¹⁹ Одмах по окупацији на чело градских и сеоских општина постављена су проверена хрватска усташка лица или припадници немачког народа. У десет срезова (котарева) било је шест среских начелника (предстојника) Хрвата (усташа) и четири среска начелника Немца (фолксдојчера), док је у седам градова четири градоначелника припадало хрватској, а три немачкој народности. Од 156 општинских начелника било је 81 Хрват и 75 Немаца. Привремено се на овим положајима нашао по који Мађар или Словак. Срби, мада најбројнији у Срему, били су у потпуности одстрањени од свих државних положаја.

У Срему су током Другог светског рата оружаном деловали против снага НОП-а и становништва сва три дела оружаних снага НДХ - Домобранство, Усташка војница и Оружништво, као и војне формације Вермахта са војним формацијама фолксдојчера. По одобрењу немачког 50. корпуса, од 30. априла 1941, у Срему је НДХ могла да има своје гарнизоне у јачини од 800 војника и официра у Земуну, Сремској Митровици и Винковцима, а после и у Петроварадину. Прва усташка јединица у Срему, Митровачка усташка бојна, формирана је у јесен 1941. Током рата у Срему ће углавном деловати две домаће бојне, VI и XVI, од којих ће прва бити стационирана у Вуковару, а друга у Сремској Митровици. «Од жандармеријских (оружничких) јединица на територији Срема постајала су жандармеријска «крила» у Винковцима, и Земуну, са водовима у свим среским центрима и «постајама» у већим

---

18 Релевантна литература: Петар Вукелић, Окупациона власт и систем националне дискриминације у Срему за време “Независне Државе Хрватске”, Зборник за друштвене науке / Матица српска, Нови Сад, 1963, 35, стр. 105-136. Душан Лазић, Организација полицијско-обавештајне службе “Независне Државе Хрватске”, Зборник за историју / Матица српска, 1972-1975, бр. 6-11. Јованка Петковић, Акција Виктора Томића, *Зборник за друштвене науке* / Матица српска, Нови Сад, 1963, св. 35, стр. 139-164. Живо Пуцаревић, Културно-просветни рад у Срему у току народноослободилачке борбе 1941-45. године, *Зборник за друштвене науке* / Матица српска, Нови Сад, 1964, 37, стр. 116-136. Новак Петровић, Борба за жетву у Срему 1943. године; ни зрно жита окупатору, *Зборник за друштвене науке* / Матица српска, Нови Сад, 1964, св. 39, стр. 134-156. Новак Петровић, Борбе за власт и територију у Срему у јесен 1943, *Зборник за друштвене науке* / Матица српска, 1971, св. 42, стр. 94-120. Новак Петровић, Намере усташке власти да протера православно свештенство из Срема, *Историјски часопис*, Нови Сад, 1971, I, стр. 169-186. Чедомир Попов, Борба народноослободилачких снага Срема за пољопривредну производњу у току 1944. године, *Зборник за друштвене науке* / Матица српска, Нови Сад, 1966, 43, стр. 62-108. Čedomir Popov, Odluci odluka Drugog zasjedanja AVNOJ-a u Vojvodini, *Jugoslovenski istorijski časopis*, Beograd, 1963, br. 3, str. 73-93. Јелена Попов, КПЈ, СКОЈ и масовне организације Срема у завршној етапи НОП-а, *Историјски часопис*, Нови Сад, 1976, 5, стр. 295-346. Јелена Попов, Политика КПЈ у Војводини на стварању масовне основе народно-ослободилачког рата и револуције, *Зборник за историју* / Матица српска, Нови Сад, 1977, 16, стр. 7-25.

19 *Сремскомитровачка хроника*, стр. 84.

општинама. Жандармерија је била прожета духом усташтва и представљаће једну од полуга за брутално и свирепо разрачунавање са свим противницима створеног стања. Имала је око 18.000 људи.»²⁰

Градоначелник Митровице постао је адвокат Петар Гвоздић, Сремских Карловаца Вјекослав Голубовић итд. На челу велике жупе био је домаћи Немац Јакоб Еликер, а дожупан домаћи Хрват Лука Аждајић. У Земуну и околини власт су преузели Немци. Источни део Срема, који је поред Земуна, обухватио и Стару Пазову са околином, све до 10. октобра 1941. године био је под немачком контролом као «интересно подручје немачког војног заповедника у Србији». Након тога НДХ и на овом подручју успоставља своју власт, а почетком 1942. године покреће у Земуну хрватски усташки лист *Граничар*. Ново стање у Срему оглашено је и плакатима.²¹

По окупацији Срема и оснивања НДХ усташки покрет успео је да за кратко време изгради мрежу својих организација. У свим местима са хрватским становништвом основани су табори на челу са таборницима, у срезovima (котаревима) основани су логори са логорницима на челу, а у Вуковару је основан усташки стожер на челу са стожерником. Убрзо су формиране и друге уташке организације: Женска лоза усташког покрета, Усташка младеж итд. Усташки покрет, изграђен на принципима расизма и националне нетрпељивости, постаће у Срему носилац масовних злочина над српским и јеврејским становништвом.²²

Од првог дана постојања НДХ уследила је интензивна «законодавна» активност, иако НДХ све до октобарског Хрватског Сабора из фебруара 1942. године није имала законодавно тело. Хрватски усташки закони, законске одредбе и проведбене наредбе објављиване су у службеним *Народним новинама*. Већ 10. априла објављен је Закон о оснотку војске и морнарице државе Хрватске (по налогу Поглавника: Славко Кватерник). Истог дана објављена је Проведбена наредба Поглавникова повјереника за унутарње послове к закону о присези вјерности Држави Хрватској (Поглавников повјереник за унутарње послове: Др. Милован Жанић). По доласку Анте Павелића у Загреб, он је, уз одговарајућег повјереника, министра или предсједника законодавног повјереништва, потписивао хрватске усташке законе. Законска одредба о укидању јавног биљешништва објављена је 18. априла, а Законска одредба о изрицању осуда, о називима судова и судца и о употреби чистог хрватског језика код судова 19. априла. Истог дана објављена је Законска одредба о именовању повјереника код привредних подuzeћа, као и Законска одредба о укидању котара Окучани. Законска одредба о забрани ношења свих одликовања («ордена» и «медаља») бивше Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и бивше Краљевине Југославије и свих повластица стечених тим одликовањима, Законска одредба о разрјешењу упорабних уговора између самоуправних тијела и трећих особа и Законска одредба о имовини Сокола бивше Краљевине Југославије објављена је 24. априла. Законска одредба о забрани

20 *Војводина у НОР...* стр. 61. 60.

21 «Сутрадан по уласку Немаца у Митровицу, освануле су по зидовима и велике беле плакате о проглашењу Независне Државе Хрватске.» (*Сремскомиштровачка хроника*, стр. 226). Вероватно је као плакат лепљена насловна страна листа *Hrvatski narod*.

22 *Војводина у НОР...* стр. 59-60.

ћирилице, као и Проведбена наредба министарства унутарњих послова о законској одредби о забрани ћирилице (коју је потписао др Андрија Артуковић, министар) објављена је 25. априла. Законска одредба о држављанству објављена је 30. априла. Следиле су законске одредбе о државном грбу, државној застави, Поглавничковој застави, печатима, Законска одредба о расној припадности, Наредба о извешћивању застава, законска одредба о преласку с једне вјере на другу, итд.²³

Хрватске усташке власти на свим нивоима радиле су по тим «законима», али и мимо њих. На пример, у НДХ су концентрациони логори успостављени пре њиховог «озакоњивања».

Према томе, и у Срему су постављене нове хрватске усташке²⁴ или немачке нацистичке власти на свим нивоима, забрањена је ћирилица, затворене су српске православне цркве и јеврејске синагоге, приступило се покушајима покатоличавања православних Срба, Срби су од почетка третирани као противдржавни елемент, постављени су комесари у привредна предузећа, отпочела је пљачка државне и приватне имовине, делу становништва је наређено да се исели, отпочела је голгота српских православних свештеника као и пљачка црквене, а нарочито манастирске имовине итд.

Хрватске претензије на Срем, засноване на тзв, хрватском државном праву, никада нису имале утемељење у етничком саставу становништва Срема, па ни приликом формирања НДХ. Наиме, од нешто преко 400.000 становника Срема, Срба је било преко 50% (202.200) а Хрвата мање од једне четвртине (23%). Немаца је било 16% (63.000), Мађара 5% (19.000), Словака 3,5% (15.000), Русина 1,5% (5.000), Јевреја 2.000 и нешто лица осталих националности.

Поред Хрвата, у НДХ су изразито повлашћени положај имали домаћи Немци. НДХ је 21. јуна 1941. године донела Законску одредбу о привременом положају Немачке народне скупине у НДХ. Овим «законом» сви Немци у НДХ чинили су одељену, посебну народну скупину којој се признаје статус правног лица с јавноправним овлашћењем, на чијем челу се налазио фолксгрупенфирер. Крајем октобра 1941. године донесена је Законска одредба о употреби немачког језика, немачке заставе и немачких ознака у НДХ. Немачки језик постаје равноправан службени језик са хрватским код свих органа власти и судова. Заводи, установе, штедионице итд. у местима са више од 20% немачког становништва општили су и на немачком као службеном језику. Уредбом о немачком школству успостављене су немачке школе, основне, стручне и гимназије

Поред тога, у Срему су Немци добили право да формирају посебне фолксдојчерске војне јединице у оквиру Домобранства, а то су биле јединице Ајнзацштафела.

---

23 Види: Goran Babić, *Historija hrvatske histerije*, Beograd, str. 58–64.

24 Највиши орган безбедности (полиције) у Срему је Жупска редарствена област, која је усмеравала рад котарских редарствених испостава, предстојништава, градских редарстава и редарстава у општинама... Жупско редарство добијало је упутства од Главног равнателства за јавни ред и сигурност у Загребу на челу са злогласним “војсковођиним” сином Еугеном Дидом Кватерником. – *Војводина у НОР*, стр. 60.

Већ у јуну и јулу 1941. године почињу масовна убиства Срба као цивилног становништва, као и још бројнија појединачна убиства. На пример, почетком јуна 1941. у логору Јадовно код Госпића убијено је око 300 Срба и Јевреја из Митровице. Крајем јуна стрељано је 10 Срба из Черевиха и Беочина. Крајем августа 43 лица из Сусека и Свилоша осуђено је на смрт и стрељано. И из других сремских места убијено је више лица, а многи су отерани у логор Јасеновац одакле се нису вратили. Богати Јевреји су опљачкани, многи убијени, а остали су морали носити жуте траке. Одвођени су на присилан рад. Сличне акције провођене су и према Ромима. Део иришких Рома убијен је на путу за Руму, остали су прикључени румским Ромима и касније убијени у Јасеновцу. Крајем августа 1941. године хрватске уташе су убиле архимандрита манастира Шишатовац, Рафаила Момчиловића, академског сликара. Убијена је и монахиња манастира Кувеждин мати Параскева. Већина свештаника је логорисана и протерана у окупирану Србију.

Прва мера нове усташке власти била је уперена против српског колониистичког живља. Законском одредбом о некретнинама добровољаца од 19. априла 1941. године почела је акција за исељење свих српских колониста који су се на територију НДХ доселили после 1918. године. Овај процес захватио је не само Срем, већ и Славонију. Фолксдојчери су изгон српских колониста обавили у источном, а усташе у осталом делу Срема. Присилно исељавање из Срема организовало је Државно равнатељство за понову, које је на «напуштена» имања усељавало нове колонисте, већином Хрвате, а мањим делом Немце (20:1 у корист Хрвата).

Срби су присиљавани да се покатоличе. Већ 3. маја 1941. донета је законска одредба о преласку с једне вере на другу, а затим и низ допунских одредби, наредби, упутстава и окружница. У акцији покатоличавања, поред органа власти НДХ, активно се укључила и католичка црква. Министарском наредбом од 18. јула 1941. године забрањен је и сам назив «српска православна вера». Тај назив је замењен називом «грчко-источна вјера». Негиран је и назив «Србин» и «српско». Сви су Срби морали бити Хрвати без обзира на веру. Покатоличавање су проводили хрватски усташки управни органи, усташки функционери и католички свештеници. Акцијом покатоличавања руководио је др Лука Аждајић, а као истакнуте «дјелатнике» у овој работи наводимо жупника Шиловца и катихету Теткића из Ср. Карловаца, жупника Рачког из Ср. Митровице и катихету Ј. Марковића из Земуна.

Поред општег притиска да се Срби одрекну православља и приме католичанство, у многим срединама силом је изнуђиван «добровољни» прелазак: забрана изласка изван села, забрана снабдевања шећером, соли, шибицама, забрана прослављања православних празника, забрана рада за време католичких празника, орочавање службе државних чиновника ако остану у православљу, претње протеривањем итд. С јесени 1941. Сремом је кружио летак «Пријатељски савјет», штампан у Тискари Ђаковачке бискупије, за време бискупа Акшамовића који пропагира предности преласка из православља у католичанство, као и ћирилични, шапрографисани леци у истом духу. Они који су прешли у католичанство уписивани су у службене књиге као Хрвати.

Током јесени и зиме 1941/42. године кампања преласка православних Срба у

католичанство и похрваћивање била је веома интензивна. Ипак, резултати нису били задовољавајући, тако да се од пролећа 1942. прелази на другу варијанту похрваћивања: стварањем „Хрватске православне цркве“. Она је законском одредбом од 3. априла 1942. и уостављена и деловала је до краја постојања НДХ.

Прогони и пресељења српског становништва из Срема отпочели су већ првих месеци постојања НДХ. „... Ово има бити земља Хрвата и никога више. Ми то не тајимо, то је политика ове државе, и кад то завршимо, извршићемо само оно што пише у усташким начелима.“ – рекао је један од министара усташке владе у Загребу. Под удар су дошли сви колонисти добровољци Првог светског рата, насељени после 1918. године, па чак и они Срби који су се у Срем доселили после 1900. године. Плакатима је оглашавано које категорије становништва морају да напусте НДХ. Марко Ламешић, усташки повереник за „источну Славонију“ потписао је плакат по којем сви Срби насељени у Срему после 1918. морају да напусте НДХ. Пресељења су почела већ крајем априла 1941. (добровољачко село Жарковац код Путинаца), настављена током маја (по наређењу Александра Рига, од 28. маја 1941. „сви Срби који нису завичајни у Руми позивају се да Руму имаду у року од 8 (осам) дана напустити...“) и јуна (позив Градског поглаварства у Руми да сви „Србијанци“, досељени од 1900. године, морају напустити ово подручје). Током јуна 1941. сви свештеници СПЦ су ухапшени и протерани у окупирано подручје Србије. Протеривање Срба се наставило и следећих месеци.

Имовина протераних, непокретна и покретна, постајала је власништво НДХ и додељивана је тзв. Павелићевим колонистима, који су у Срем доспели из неразвијених крајева Босне, Херцеговине и Хрватске, у којима је био интензиван народноослободилачки покрет. Многи од њих остали су у Срему и после Другог светског рата, а неки су пресељени у Барању.

Постојали су усташки планови да се Срем потпуно очисти од већинског српског становништва, али су тај план осујетили Немци због економске важности Срема за ратне напоре Трећег Рајха.

Да је постојао план да се Срби потпуно очисте из НДХ, било милом било силом, сведочи и текст у листу *Хрватски народ* од 7. јула 1941. године у коме пише: «У Независној Држави Хрватској нема српског народа, нема тзв. православне цркве... У Хрватској не може бити Срба и православља а Хрвати ће се побринути да се то чим прије испуни.» Миле Будак, усташки функционер и министар, рекао је већ 8. јуна у Вуковару да је усташка лозинка за Србе *Или се њриклони, или се уклони*, што значи или се покатоличи и постани Хрват, или се исели. На место исељених Срба довели би се усташки колонисти из пасивних крајева НДХ, чиме би се радикално променила етничка слика Срема. Међутим, усташки планови нису били идентични са немачким плановима, као и ратним потребама. Јер, Срем је био житница. Због тога су Немци испословали да се у уговору о предаји источног Срема НДХ (4. тачка уговора од 25. септембра 1941. године) ова обавезе да неће «проузроковати или посрјешити исељење Срба из овог подручја нити извластбом нити којим другим посебним притиском.»²⁵

Зигфрид Каше, немачки посланик у Загребу, упутио је 10. јула 1941. године

25 Glez fon Horstenau, *Između Hitlera i Pavelića*, Nolit, Beograd 2007. str. 65.

извештај у Берлин о стању у Хрватској, указујући на усташки терор над Србима: «Српско питање се током неколико последњих дана веома заоштрило. Безобзирност са којом се врши исељавање, као и многе зле пропратне појаве, бројни терористички поступци дају повода, чак и трезвенијим хрватским круговима, за озбиљну забринутост.» Каше додаје да су случајеви тероризма и разних деликата усташа према српском становништву у многим областима НДХ бележени и раније.

Истог дана када је Хитлерова Немачка напала Совјетски Савез, у Сремској Митровици су похапшени комунисти и њихови симпатизери. У Фрушкој Гори су се појавили први партизани, који су 6. августа извели своју прву акцију - ослобођење троје родољуба заточених од усташа у Бешеновачком Прњавору. Ослобођење комуниста из Сремскомитровачке казнионице организовано је 22. августа. Учестале су саботајне и оружане акције партизана на више локација у Срему. Усташке и немачке власти су на прве знаке оружаног отпора у Срему провеле масовна хапшења. Ипак, Фрушкогорски партизански одред наставио је током јесени 1941. мобилизаторски организациони рад по селима, а покренути су и партизански листови *Фрушкогорски партизан* и *Наша борба*. Током децембра Окружни комитет КПЈ за Срем штампао је летак *Доле са покршћавањем*.

Током јануара 1942. народноослободилачки покрет у Срему претрпео је значајне губитке. После напада Фрушкогорског партизанског одреда на Мартинце (26. фебруара 1942), партизани су изгубили педесетак бораца. Иако су партизани наставили нападе на усташе и Немце, у њихове редове велику забуну је унело писмо Ј. Б. Тита о потчињавању сремских партизана Главном штабу НОПО Хрватске (писано 9. јануара 1942).

* * *

Почетком 1942. године ослободилачки покрет у Срему, у виду Фрушкогорског и Подунавског партизанског одреда, који су деловали по Фрушкој гори, и Босутске чете, која је акције изводила у југозападном Срему, од овог стратешког подручја је начинио немирно и несигурно подручје. Да би спречиле сваки отпор, власти НДХ су образовале ванредне судове састављене од једног „професионалног“ судије и два поротника – усташка функционера, који су били преки и покретни, и који су увек пресуђивали смртну казну. За једног погинулог усташу стрељало се десет Срба талаца. Почетком јуна 1942. године формирана је Истражна комисија, која је најпре у Руми, где је шеф полиције био Антон Бауер²⁶, отпочела терор. Невини Срби су стрељани или слати у Јасеновац.

На учестале нападе партизана током пролећа 1942. усташе су одговориле стрељањем 280 Срба – сељака у Фрушкогорском селу Гргуревци (6. јуна). С приближавањем лета сремски партизани (Фрушкогорски партизански одред, Подунавски партизански одред и Босутска партизанска чета) настојали су да акције пренесу и на равни Срем, како би угрозили жетву и нанели штету и усташама и

26 Урађен је посебан елаборат који се односи на злочине Антуна Бауера – Збирка историјских докумената Музеја Војводине у новом Саду.

Немцима. Због тога је против њих, али и против Срба као народа, припремљена велика офанзива: полицијско-судско-терористичка акција Виктора Томића и немачко-ушашка војна операција «Боровски». (О акцији Виктора Томића Покрајинска комисија за утврђивање ратних злочина окупатора и њихових помагача сачинила је после рата елаборат, који је овај аутор објавио 2010. године). Операција «Боровски», под командом немачког генерала Боровског, изведена је снагама од око 17.000 Немаца, усташа и домобрана. Немачке јединице поступале су у Срему као и у претходној акцији на Козари и Просари. Уз нешто партизанских губитака (50 погинулих), углавном су страдали цивили Срби по селима и фрушкогорским збеговима. Акција Виктора Томића и операција «Боровски» однеле су 6.000 српских живота у Срему.

Од почетка августа до средине септембра 1942. године у Срему је провођена тзв. акција Виктора Томића. У „Отвореној заповиједи“ ГУС-а од 9. августа формирано је „Више редарствено повјереничтво“ за подручје Велике жупе Вука, са седиштем у Вуковару, на челу са Виктором Томићем, ушашом из најближег Кватерниковог²⁷ и Павелићевог окружења.²⁸ Његов заменик је био Октавијан Свежић.

Уз додатно ограничавање преосталих слобода становништва, уследила су масовна хапшења по Срему, експресна „суђења“ и стрељања. Хапшења у Сремској Митровици почела су већ 6. августа, настављена 10. у истом граду, и продужена сваког наредног дана по целом Срему. Неки су завршили у Јасеновцу, одакле се нису вратили, а остали су стрељани на Дудику код Вуковара, а потом у Сремској Митровици, као и на другим локацијама. До половине септембра 1942. године „акција“ је обухватила скоро сва сремска места.

У неким случајевима, као нпр. 3-5. септембра, у Сремској Митровици невини Срби су стрељани и без пресуде Покретног приеког суда. Тада су биле и најбројније жртве по једном дану.

У току Томићеве „акције“ стрељан је и познати српски сликар Сава Шумановић, у ноћи између 30. и 31. августа, на Митровачком гробљу.

Током Томићеве акције убијено је око 6.000 мушкараца, жена, старца и деце, а ухапшено је преко 10.000 особа, искључиво цивилног становништва.

Паралелно са „полицијском акцијом“ Виктора Томића у Срему је провођена и војна операција против партизана у Фрушкој гори. Оперативна гурпа „Боровски“ примењивала је методе са Козаре, Просаре, Папука и Псуња, тако да су опет највише страдали Срби цивили. Ушашко-домобранске и немачке јединице стрељале су civile на лицу места или су их спроводиле у логор у Земун, а затим на рад у Немачку или у Митровицу, где нису преживели.

Одмазде према невином цивилном српском становништву биле су константа сваке ендехазиске или немачке полицијске и војне акције. „Свака мера одмазде је

---

27 „Дидо Кватерник је патолошки син патолошког маршала - мајка му је била кћерка Јошуа Франка, дакле полу - Јеврејка. Она је била једини честити и поштени члан породице. Дидо Кватерник, заједно са Виктором Томићем, садистом, шефом личног Павелићевог обезбеђења, на најгрознији начин је направио 'ред' у Срему..” Исто, стр. 154-155

28 “Главни носилац тероризма у Хрватској јесте, несумњиво, сам поглавник.” – Glez fon Horstenau, *Između Hitlera i Pavelića*, Nolit, Beograd 2007. стр. 418